

ZNAČAJ NASTANKA ZONE SLOBODNE TRGOVINE - CEFTA ZA ZEMLJE ZAPADNOG BALKANA

THE IMPORTANCE OF FREE TRADE ZONE - CEFTA FOR THE WESTER BALKANS COUNTRIES

Stručni rad

DOI 10.7251/POS1208163G	COBISS.BH.ID 3064344	UDK 339.5.012.42(4-12)
-------------------------	----------------------	------------------------

Doc. dr Dijana Grahovac¹, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka
Jelena Jakovljević,² diplomirani ekonomista, asistent na Univerzitetu
za poslovne studije Banja Luka

Sažetak

U uslovima sve izraženije globalizacije, regionalna i subregionalna saradnja zasnovana na zajedničkim interesima i potrebama regionalnih partnera dobija sve više na značaju. U osnovi ona odražava potrebu da zemlje, sa sličnim ili čak istim uslovima razvoja ili problemima u ostvarivanju svojih reformskih ciljeva, udruže snage i sredstva u odgovoru na globalne izazove.³ Načelni cilj svih multilateralnih sporazuma je razvoj multilateralne saradnje, kao osnove za ekonomski razvoj, političko-ekonomsku stabilizaciju i produblivanje dobrosusjedskih odnosa. Jedna od osnovnih karakteristika savremenih procesa globalizacije je regionalno trgovinsko povezivanje. Zemlje se trgovinski najčešće povezuju u svojim geografskim regionima jer su tu transportni troškovi niži, zahtjevi tržišta i preferencije potrošača su sličniji, društveno-kulturne barijere su niže i slično. Jedan od razloga što se zemlje trgovinski udružuju u regionalne ekonomske integracije jeste nastojanje da povećaju sopstvenu globalnu konkurentnost. Regionalna saradnja ima za cilj izgradnju sigurne i prosperitetne zajedničke budućnosti regiona. Zemlje CEFTA

¹ Doc. dr Dijana Grahovac: Mob.:065/825-761; E-mail: joni.dg@teol.net

² Jelena Jakovljević: Mob.: 065/725-439; E-mail: jciki@hotmail.com

³ Minić J., Kronja J., Regionalna saradnja za razvoj i evropsku integraciju, Evropski pokret u Srbiji, 2007., str. 7

su na dobrom putu da kroz nastanak i punu implementaciju CEFTA zone slobodne trgovine iskoriste sve mogućnosti i prednosti navedene zone u pravcu ekonomskog razvoja.

Ključne riječi: regionalna saradnja, zona slobodne trgovine, CEFTA

Abstract:

In terms of increasingly vivid globalization, the regional and sub regional cooperation attaches great importance based on the broad fields of common interests and needs of regional partners. Namely, it reflects the need for countries with similar or same conditions of development or problems in achieving their reform goals, to join forces and resources when answering the global changes. The core objective of all multilateral agreements is to develop multilateral cooperation, as the basis for economic development, political and economic stabilization and deepening good-neighborly relations. One of the main characteristics of contemporary globalization is the regional trade connection. Countries usually connect within their geographic regions because of the lower transport costs, similar market demands and consumer preferences, lower socio-cultural barriers and the like. One of the reasons why countries associate in regional economic integrations is the attempt to improve their global competitiveness. Regional cooperation is promoted with an objective to build a secure and prosperous future in the region. Through the implementation of the CEFTA free trade, all the signatories are on the road to benefit from all possibilities and advantages of the free trade zone towards the economic development.

Keywords: regional cooperation, free trade zone, CEFTA

1. UVOD

Nakon ulaska u proces tranzicije⁴ zemlje regiona Zapadnog Balkana su pristupile reformama privrednog i društvenog sistema. Privrede svih pomenutih zemalja su se nalazile na nivou daleko ispod nivoa prije izbivanja ratnih sukoba i raspada SFRJ. Reforme su morale da obezbijede instucionalne i strukturne kapacitete potrebne za tržišnu ekonomiju i povoljan ambijent za esencijalni priliv stranih ulaganja. Jedna od bitnih pretpostavki stabilnog makroekonomskog okruženja potrebnog za priliv SDI je regionalna saradnja. Postoji nekoliko motiva

⁴Zemlje regiona su imale različite početke i tokove tranzicije. Tako su Makedonija i Albanija tranziciju počele početkom devedesetih, Hrvatska i BiH su tranziciju otpočele nakon završetka ratnih operacija na svojim teritorijama sredinom devedesetih, dok je Srbija svoju tranziciju otpočela nakon oktobarskih promjena 2000. godine.

zbog kojih je poželjno ekonomsko povezivanje pomenutih zemalja. Jedan od osnovnih ekonomskih i političkih prioriteta ovih zemalja jeste priključenje Evropskoj uniji. Regionalna saradnja je, istovremeno, preduslov i sredstvo evropske intgeracije, koja je glavni strateški cilj svih zemalja Zapadnog Balkana. Sama Evropska unija je zasnovana na principu regionalne saradnje i isti princip postavlja kao obavezni preduslov dalje integracije u EU.

Prvobitna CEFTA se pokazala kao veoma uspješna regionalna integracija u Evropi. Ona je, na insistiranje EU, osnovana od strane "Višeegradske grupe" - Mađarske, Poljske i tadašnje Čehoslovačke 1992. godine, a osnovni zadatak je bio uspostavljanje zone slobodne trgovine kao prvi korak ka priključenju EU. U kasnijem periodu CEFTA su pristupale: Slovenija, Rumunija, Bugarska, Hrvatska i Makedonija. CEFTA je uspješno odigrala svoju ulogu u pripremi centralnoevropskih zemalja za ulazak u EU. U cilju povećanja poštovanja pravila međunarodnog trgovinskog sistema, posebno Svjetske trgovinske organizacije, produbljivanja uspostavljenih trgovinskih odnosa između zemalja regiona, privlačenja direktnih stranih investicija, ekonomskog prosperiteta i političke stabilnosti, stvaranja uslova za povećanje zaposlenosti, ministri zemalja regiona su u Sofiji 10. juna 2005. godine usvojili Zajedničku izjavu kojom su se zemlje jugoistočne Evrope obavezale da će započeti sa pripremnim radnjama na izradi jedinstvenog ugovora o slobodnoj trgovini. Da bi se eliminisale negativne strane bilateralnih sporazuma i nastavile ekonomske integracije u regionu u skladu sa potpisanim memorandumom, Evropska komisija je u januaru 2006. godine predložila sklapanje multilateralnog sporazuma o slobodnoj trgovini u navedenom regionu.

Nakon skoro petogodišnjeg iskustva u liberalizaciji trgovine na području jugoistočne Evrope, stečenog kroz implementaciju bilateralnih ugovora o slobodnoj trgovini, zemlje regiona su krajem 2006. godine odlučile unaprijediti svoju ekonomsku i trgovinsku saradnju, te zaključiti jedinstveni sporazum o slobodnoj trgovini, poznat kao CEFTA 2006. Sporazum je potpisan 19.12.2006. godine u Bukureštu. Cijeli proces su snažno podržale vlasti Evropske unije, koje su i bile inicijator stvaranja zone slobodne trgovine.

2. CEFTA 1992

Raspadom integracije SEV-a javila se potreba bivših članica za novim ekonomskim povezivanjem sa određenim zemljama. S obzirom na to da nove tranzicijske zemlje nisu bile spremne za prihvatanje sistema tržišne ekonomije, nastala je ideja o osnivanju jedne ekonomske integracije unutar koje bi te zemlje sarađivale i pripremale se za postupan pristup razvijenoj zapadnoj ekonomiji. Usljed bojazni da se raspadom Istočnog bloka ponovo ne formira neka slična integracija, Čehoslovačka, Mađarska i Poljska su usmjerile sva svoja nastojanja za brzim i bezuslovnim približavanjem Evropskoj uniji.

Zemlje "Višegradske grupe" su u momentu raspada Istočnog bloka i početkom procesa tranzicije bile na znatno nižem stepenu ekonomskog razvoja od prosjeka zemalja EU. Imale su težak zadatak, da kroz proces reformi i restrukturisanja privrede ostvare zadovoljenje potrebnih ekonomsko-političkih kriterijuma za integraciju u EU.

Brojna istraživanja o funkcionisanju CEFTA pokazala su da je stepen realizacije osnovnih pretpostavki CEFTA premašio očekivanja zemalja osnivača iako je potpuna liberalizacija agroindustrijskih proizvoda bila neuspješna. Stabilan rast i značajno povećanje obima trgovine zemalja CEFTA su dokazi uspješnosti njihove ekonomske integracije i jačanja njihovih trgovinskih veza putem liberalizacije. Poboljšanje uslova za međusobnu trgovinu bilo je rezultat liberalizacije trgovine za industrijske proizvode i liberalizacije trgovine poljoprivrednim proizvodima do određenog stepena. Ono što je veoma značajno, došlo je do značajnog povećanja priliva direktnih stranih investicija, jer je formiranje i funkcionisanje CEFTA privuklo strane investitore. Značajan efekat funkcionisanja CEFTA je i u tome što su države članice stekle iskustvo u multilateralnoj saradnji, pa se na taj način pripremile za učešće u strukturama i pristupanje EU.

Ritam liberalizacije je zavisio od stepena "osjetljivosti" pojedinih proizvoda.⁵ Sa početkom važenja CEFTA (01.03.1994) eliminisano je 40% od osnovne carine. Novim protokolima,

⁵ Proizvodi su grupisani u tri grupe "osjetljivosti". Carine za najmanje osjetljive proizvode su eliminisane godišnjim ritmom u periodu 1994 - 1997; carine za drugu grupu su eliminisane u četiri godine, dok su carine za najosjetljivije proizvode eliminisane u sedam etapa (1994 - 2001).

usaglašenim u toku 1995. godine, dogovoreno je ubrzanije eliminisanje carina, tako da je već 1996. godine oko 80% industrijskih proizvoda razmjenjivano bez carina,⁶ a 1998. godine stepen liberalizacije je dostigao 90% industrijske razmjene.⁷ Pitanje dalje liberalizacije u oblasti poljoprivrede je predstavljalo predmet glavnih sporova u međusobnim trgovinskim odnosima zemalja članica CEFTA.⁸ Na poslednjem samitu zemalja CEFTA (Varšava, 15.11.2000) u zvaničnoj deklaraciji istaknuto je da "i pored napretka, određeni problemi i dalje postoje u oblasti poljoprivrede". U toku poslednjih godina, zemlje CEFTA su se orijentisale na sklapanje drugih sporazuma, uključujući priznanje testova i sertifikata, saradnju u oblastima trgovine uslugama i kretanja kapitala, unapređenja stranih investicija, podsticanje trgovine putem poslovnih susreta i drugo.⁹ Trgovinska pitanja često izazivaju ekonomske sporove, a po pitanju razmjene između zemalja CEFTA 1992 je to bilo pitanje dalje liberalizacije poljoprivrednih proizvoda. Takođe, određeni privredni problemi, kao što je pojava negativnog trgovinskog bilansa, uticali su na primjenu zaštitnih mjera ili privremeno odstupanje od procesa liberalizacije.

Tako je zbog platnog deficita Slovačka 1997. godine uvela posebnu taksu na uvoz od 7%, Poljska je 1997. uvela zaštitne carine na čelik, a u 1999. godini povukla neke od već odobrenih koncesija u oblasti poljoprivrede.¹⁰ Za razliku od prvih godina funkcionisanja CEFTA, kada su članice "Višegradske grupe" u uslovima ekonomske krize pod određenim pritiskom EZ formirale zonu slobodne trgovine, ocjene u kasnijem periodu u ovim zemljama, uloge i rezultata ovog sporazuma su uglavnom bile pozitivne. To ukazuje da je CEFTA "u

⁶ Vidjeti Alendar B., CEFTA i Evropska unija, Međunarodni problemi, LI, No. 1-2/1999. str. 144. Na primjer, osjetljivi proizvodi "čine oko 9% mađarskog izvoza u Poljsku i 3% poljskog izvoza u Mađarsku".

⁷ The European Institute, CEFTA: For Successful Enlargement and Future Development, Europe in Washington, Vol. 9, No. 1, Winter 1998, <http://www.europeaninstitute.org/win99k.htm>

⁸ Za spor između Slovenije i drugih članica CEFTA oko liberalizacije poljoprivrednih proizvoda v. Tašić P.: CEFTA - sporovi su prevladani, Ekonomska politika, br. 2373, 29. 9. 1997. str. 32.

⁹ Vidjeti deklaracije sa sastanka premijera CEFTA zemalja, Portorož, septembar 1997. <http://www.jp.si/cefta/eng/srecanje/deklaracija/index.html-12>, kao i deklaraciju sa samita u Varšavi (15. 11. 2000), summits/2000/declaration.html

¹⁰ Na primjer, za mađarsku piletinu i svinjske preradevine. The Hungarian Economy, CEFTA Proved to Be a Success, *loc.cit.*

znatnoj mjeri pomogla da se obnovi i revitalizuje trgovina između nekadašnjih članica SEV-a".¹¹ CEFTA se ističe kao jedna od "najuspješnijih organizacija slobodne trgovine", koja je između ostalog omogućila udvostručenje trgovine njenih članica u samo tri godine (sa šest milijardi USD na 11 milijardi USD u periodu 1993 - 1997). Izvoz Mađarske u druge zemlje CEFTA je tako porastao sa oko 4% godišnje (u periodu 1990 - 1995) na oko 9% godišnje (u periodu 1996 - 1999). Spoljna trgovina Češke sa zemljama CEFTA je u periodu 1995 - 1997. godine rasla brže nego trgovina sa ostatkom svijeta.¹² Međutim, navedene zemlje su paralelno sa projektom CEFTA 1992 krenule i u proces potpisivanja sporazuma i sa EU o liberalizaciji trgovine, pa se fokus u narednom periodu premještao na taj region, u cilju adekvatnijeg prilagođavanja za integraciju u EU. To je izraženo i kod Mađarske i kod Češke. Obje zemlje su iskoristile sve prilike za ulazak na tržište EU.

3. CEFTA 2006

Ulaskom zemalja "Višegradske grupe" i Slovenije u EU CEFTA je 2004. godine ostala sa samo tri članice (Rumunija, Bugarska, Hrvatska). Makedonija je uključena februara 2006. godine. Time se CEFTA našla na ivici raspada usljed perspektive ulaska Bugarske i Rumunije u Evropsku uniju. Problem proširenja članstva CEFTA su bili kruti i komplikovani uslovi članstva za potencijalne nove članice iz jugoistočne Evrope. Za članstvo je bilo potrebno da je zemlja kandidat članica STO, da je zaključila sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom i da je prethodno sklopila bilateralne sporazume o slobodnoj trgovini sa svakom od postojećih članica CEFTA. Ovakvi uslovi su podrazumijevali značajno odlaganje uključenja novih članica, odnosno blokiranje proširenja CEFTA u

¹¹ Balas P., zamjenik državnog sekretara privrede Mađarske, „CEFTA Proved to Be a Success”, The Hungarian Economy, <http://www.gm.hu/hunec/v27n2/cefta.htm>.

¹² Dangerfield M., Sub-regional economic cooperation in CEFTA: Past Performance and Future Prospects, Proceedings of the Conference organised by the Association for International Relations. (M. Stepanek, ed), Prague, 1999,

<http://www.cefta.org/meetings/conferences/prconf99/proceedings-dangerfield.htm>

tadašnjim uslovima.¹³ Mreža bilateralnih sporazuma o slobodnoj trgovini između zemalja regiona, svake sa svakom, formirana je, ali su rezultati njenog funkcionisanja bili slabo zadovoljavajući. Proširenje Evropske unije iz 2004. posljedično smanjenje CEFTA i neadekvatan napredak zemalja Zapadnog Balkana u procesu evropske integracije učinili su nužnim pronalaženje novog i efikasnijeg rješenja za probleme regiona.

Početak aprila 2006. u Bukureštu je održan sastanak predsjednika vlada Albanije, Bugarske, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Moldavije, Makedonije, Rumunije i nekadašnje državne zajednice Srbija i Crna Gora. U Zajedničkoj deklaraciji¹⁴ sa ovog samita naglašava se da je regionalna saradnja preduslov, kako za stabilnost i razvoj regiona, tako i za obezbjeđivanje uslova za proširenje obima spoljnih ulaganja, smanjenja nezaposlenosti i podsticaj ekonomskog razvoja. Sporazum CEFTA 2006 stupio je na snagu polovinom 2007, i to: 26. jula 2007. za Albaniju, Kosovo, Makedoniju, Moldaviju i Crnu Goru i 22. avgusta 2007. za Hrvatsku. Bosna i Hercegovina ratifikovala je sporazum 6. septembra, a Srbija 24. septembra 2007. godine.

Osnovni razlozi za iniciranje multilateralnog sporazuma su:

- liberalizacija trgovine i unapređivanje razvojnih potencijala regiona;
- uvođenje jedinstvenih pravila (u odnosu na značajne razlike u bilateralnim sporazumima) i povećanje sigurnosti za investitore (povećanje transparentnosti i uniformnosti, smanjenje kompleksnosti i administriranja), povećanje konkurentnosti, ekonomija obima, promjena imidža regiona, veća sigurnost u primjeni pravnog okvira prilikom implementacije sporazuma i slično);
- pojednostavljenje procedura olakšava i stimuliše domaće i strane investitore da više investiraju u region i doprinosi

¹³ Primjera radi, Srbija je zaključila Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom tek 2009. godine, a ni do 2010. godine nije postala članica STO. Slična je situacija i sa BiH, kao i sa Crnom Gorom.

¹⁴ "Joint Declaration by Prime Ministers", Bucharest, 6 April 2006, Review of International Affairs 57 (1122), April-June 2006, "Documents", pp. LX-X.

porastu kompleksnijih vidova saradnje kao što su: zajednička ulaganja, razmjena stručnih kadrova, tehničke inovacije i zajednički nastup na trećim tržištima;

- regionalna saradnja kao uslov za napredovanje u procesu integracije u EU i način da se uvodi *acquis communautaire* na sektorskom nivou;
- olakšavanje kriterija proširenja (članstvo u STO-u i zaključeni SSP) i modifikacija dosadašnjeg CEFTA sporazuma (uvođenje novih oblasti kao što su usluge, intelektualna svojina i investicije vezane za trgovinu, uvođenje novih procedura, perspektiva institucionalnog osnaživanja - sekretarijat) predstavljaju značajno unapređivanje ovog regionalnog aranžmana;
- liberalizovana trgovina omogućava i bolje uslove za Zajedničko energetske tržište u jugoistočnoj Evropi i za koordinisani razvoj transporta, transportne infrastrukture i infrastrukture za zaštitu životne sredine;
- značajna je podrška koju multilateralnom sporazumu pružaju Evropska komisija, Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope, Svjetska trgovinska organizacija i Svjetska banka;

Značajan napredak CEFTA 2006. u odnosu na mrežu bilateralnih trgovinskih sporazuma koji su postojali u regionu jeste:

1. efikasnija primjena Sporazuma, jer se radi o jedinstvenom dokumentu, a ne o sistemu od 32 sporazuma;
2. pravna sigurnost koju obezbjeđuje novi Sporazum, jer predviđa sistem za rješavanje sporova, po modelu UNCITRAL, pa se svi sporovi koji se pojave mogu riješiti pravno i efikasno - a takvih problema bilo je u primjeni bilateralnih sporazuma;
3. mogućnost kumulacije regionalnog porijekla, što znači da proizvodi koji su izrađeni u više zemalja regiona uživaju povlastice bescarinskog uvoza u EU;
4. mogućnost kumulacije regionalnog porijekla sa evropskim, što će omogućiti da poluproizvodi uvezeni iz EU mogu biti doručeni i bescarinski izvezeni u Uniju;

5. regulisanje trgovinskih odnosa zemalja sa nekim partnerima sa kojima ranije nisu imale regulisane trgovinske odnose.¹⁵

Regionalna liberalizacija trgovine omogućiće ekonomijama regiona veće korišćenje ekonomije obima, pristup većim tržištima za sopstvene izvozne proizvode, veće stope prinosa kapitala u kapitalno-intenzivnim sektorima, itd. Ulazak novih preduzeća na izvozna tržišta podstaći će veća ulaganja u osnovna sredstva i novo zapošljavanje. Prokonkurentski uticaj liberalizacije trgovine natjeraće najmanje produktivne firme na zatvaranje i olakšati uvoz jeftinijih inostranih roba i usluga, čime će uticati na podizanje nivoa životnog standarda stanovništva. Ulazak u konkurentsku borbu na širem tržištu prisiliće domaće firme da povećaju produktivnost i da smanje cijene kapitalnih dobara i ostalih roba. Sektori koji su bili visokozaštićeni moraju da ulože velike napore kako bi se prilagodili i postali efikasniji i konkurentni. U tu grupu spadaju: agroindustrijski kompleks, automobilska industrija, građevinarstvo, saobraćaj, osiguranje, bankarstvo i naročito javna preduzeća sa velikim brojem zaposlenih. Relativno lakše prilagođavanje može se očekivati u sektorima kao što su finansijske usluge, turizam, itd. I otvaranje sektora usluga može da podstakne razvoj privrede, a ne samo trgovina robama. Otvaranje privrede može da donese realne koristi samo ako taj proces bude vođen na pravi način. Po pravilu, jačanje izvoznih sektora može da poveća proizvodnju i tražnju za radnom snagom.

Sumarno, prednosti koje omogućavaju koristi od CEFTA 2006. su:

- slobodan pristup tržištima (oko 26 miliona stanovnika) po konkurentskim uslovima i nižim cijenama podstaći će rast intraregionalne trgovine, ekonomski razvoj, nivo zapošljavanja i redukciju nezaposlenosti;
- osim ukidanja carina, CEFTA sadrži i ukidanje necarinskih barijera (saradnja u pitanjima tehničkih prepreka u trgovini, standarda, sanitarnih i fitosanitarnih mjera, saradnja carinskih i

¹⁵ Npr. teritorije Crne Gore i Kosova sa pozicije Srbije. Ove teritorije još su u vrijeme postojanja SR Jugoslavije, 1999. postale zasebne carinske teritorije i sa njima Srbija sve do sada nije imala regulisane trgovinske odnose.

drugih pograničnih organa, itd.), liberalizaciju javnih nabavki, itd.;

- liberalizacija trgovine, konsolidacija tržišta i izgradnja atraktivnih i stabilnih uslova za poslovanje privući će investitore u region;
- dalji porast konkurentnosti i specijalizacije izvoznih sektora, povećanje efikasnosti, produktivnosti i ekonomije obima;
- uvode se jedinstvena pravila i povećava sigurnost za investitore (garancija najpovoljnijeg tretmana, veća transparentnost i uniformnost, manje administriranja, jednostavnije upravljanje za vladu), itd.;
- rast izvoza poboljšaće situaciju u tekućem bilansu plaćanja;
- regionalna saradnja u trgovini i drugim oblastima privrede pomoći će zemljama JIE koje nisu članice STO-a u pripremi za članstvo, kao i u pripremi za članstvo u EU. Osim toga, slobodna trgovina u regionu jedan je od uslova u Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju, a i više dijelova CEFTA direktno je povezano sa primjenom pravila EU;
- potrošači će moći da kupuju jeftinije i kvalitetnije proizvode;
- razvoj specijalizacije u regionu doprinijeće efikasnijoj alokaciji resursa;
- dijagonalna kumulacija porijekla proizvoda podstaci će razvoj prekogranične (*cross-border*) zajedničke proizvodnje, što će omogućiti lakši bescarinski tretman proizvoda u izvozu u EU i druge zemlje i povećati izvozni i investicioni kapacitet regiona, kao i rast njegove tehnološke opremljenosti i konkurentnosti;
- smanjenje krijumčarenja, korupcije i kriminaliteta;
- niži transportni i administrativni troškovi u razmjeni proizvoda, itd.;
- poboljšanje mehanizma za rješavanje sporova, što je značajan novi kvalitet i faktor veće sigurnosti liberalizacije trgovine u regionu;
- uspostavlja se politička stabilnost. Prije CEFTA 2006 odnosi među zemljama u regionu odvijali su se parcijalno, odnosno nisu sve države imale aktivne političke i ekonomske odnose. Ovaj sporazum može da bude instrument ekonomske, ali i političke stabilizacije;

- podstiče se jačanje regionalne privredne saradnje. CEFTA predstavlja novi okvir za čvršće povezivanje privreda u regionu;
- omogućava se lakša prekogranična zajednička proizvodnja, zahvaljujući primjeni protokola o kumulaciji porijekla robe u regionu, koja se zajednički proizvodi u više članica CEFTA. Ovim se omogućava efikasnija i ekonomičnija transformacija privrednih kapaciteta;
- podstiču se strana ulaganja, jer predstavljaju pozitivan signal da region gradi atraktivno i stabilno okruženje i unapređuje okvir za uzajamna ulaganja, kao i ulaganja iz inostranstva. Na taj način se pruža mogućnost lakšeg pristupa tržištu;
- jasnije se definišu pravila trgovanja nego što je to slučaj sa dosadašnjim 32 bilateralna sporazuma o slobodnoj trgovini. Sporazumom se obezbjeđuju harmonizacija, transparentnost, stabilnost i predvidivost, što olakšava trgovinsku razmjenu;
- kroz novi, efikasniji mehanizam za rješavanje sporova (konsultacije, preporuke Zajedničkog komiteta, posredovanje, arbitraža, mehanizam STO-a) se povećava pravna sigurnost u međusobnoj trgovini;
- predstavlja pozitivan signal da region gradi atraktivno i stabilno okruženje i unaprijeđen okvir za uzajamna ulaganja kao i strane direktne investicije, posebno *greenfield* investicije, s obzirom na to da se proces privatizacije privodi kraju. Povećanim prilivom investicija obezbjeđuje se modernizacija proizvodnje, primjena novih tehnologija, znanja, savremenog marketinga i menadžmenta, povećanje kvaliteta proizvoda i usluga, a time i izvoza u zemlje regiona i šire;
- podstiče se uvođenje modernih i stabilnih uslova regulisanja trgovine u regionu, uključujući nove oblasti. Predviđa se striktno poštovanje pravila STO-a, kao i podrška ulaska u STO za one zemlje koje još nisu članice ove organizacije. Stvara se regionalni okvir za prestrukturiranje ekonomije;
- podstiče se proces integracija u EU usklađivanjem sa pravnim tekovinama i standardima EU. Unija je kao jedan od prioriteta svoje regionalne politike prema Zapadnom Balkanu podržala i istakla zaključenje CEFTA 2006. Slobodna trgovina u regionu kroz jedinstven sporazum pominje se kao jedan od uslova u nacrtu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU. Kao

potvrda da je CEFTA dobra priprema za ulazak u EU stoji i činjenica da su Slovenija, Poljska, Češka, Slovačka, Mađarska, a zatim i Bugarska i Rumunija, kao članice CEFTA, postale i punopravne članice EU.

Kao negativni efekti liberalizacije primjenom CEFTA sporazuma mogu se navesti:

- ukidanje carina dovodi do pritiska na rast uvoza, na trgovinski i platni bilans i na smanjenje carinskih i poreskih prihoda;
- uslovi poslovanja domaćih firmi postaju otežani usljed pojačane konkurencije;
- smanjenje dohotka u manje konkurentnim sektorima i gašenje firmi koje nisu razvile svoje konkurentske sposobnosti;
- rast nezaposlenosti usljed likvidacije nekonkurentnih firmi;
- eventualni negativni efekti za zemlje i firme mogu biti djelimično ublaženi uz pomoć određenih mjera od strane vlada država;
- povoljniji položaj će imati razvijenije zemlje, koje predstavljaju favorite u primjeni Sporazuma.

Ono što je najvažnije jeste implementacija sporazuma. Da bi se pozitivni efekti maksimizirali, a negativni minimizirali, liberalizaciju spoljne trgovine treba uklopiti u koherentni sklop makroekonomske, strukturne i socijalne politike. Država ima nesumnjivo važnu ulogu u procesu liberalizacije spoljnotrgovinskih odnosa i otvaranja mogućnosti za integraciju u evropske institucije, ali i veliku odgovornost da negativni efekti budu što manji, a pozitivni što veći.

4. KOMPARATIVNA ANALIZA CEFTA 1992. I CEFTA 2006.

Komparativna analiza između zemalja "Višegradske grupe" i zemalja CEFTA 2006 je prikazana u prve četiri godine od nastanka zone slobodne trgovine. Razlog tome je da je vremenom učinak bio značajniji, što se očekuje i od CEFTA 2006, pa će se analizirati samo te početne godine kod zemalja "Višegradske grupe".

U tabeli 1. je dat prikaz odnosa BDP-a, u odnosu na referentnu 1989. godinu. Uočava se slabiji rezultat kod Češke u poređenju sa

ostalim zemljama "Višegradske grupe", ali je to rezultat više referentne vrijednosti Češke. Ali je svakako evidentan značajan pomak ostalih zemalja u odnosu na početne vrijednosti. Kod zemalja CEFTA 2006 se primjećuje efikasnost Hrvatske u procesu prilagođavanja uslovima tržišne ekonomije, što iskazuje premašivanje referentne vrijednosti, iako je Hrvatska imala i početnu najvišu poziciju. Makedonija, takođe, ima pozitivan učinak reformi, a Srbija i BiH su u zaostatku. Genarelnim poređenjem indikatora nema značajne razlike između ove dvije skupine zemalja ako se uzmu u obzir sva dešavanja na prostorima CEFTA 2006. sa jedne strane i razlika u razvijenosti 1989. godine, koja je bila u korist zemalja CEFTA 2006, sa druge strane. Indikatori upućuju da zemlja CEFTA 2006. mogu krenuti putem kojim su već prošle zemlje "Višegradske grupe" i doći na potreban novi nivo ekonomskog razvoja i integraciju u EU. Puna implementacija zone slobodne trgovine je korak i instrument na tom putu.

Tabela 1.: Komparacija BDP-a CEFTA 1992. i CEFTA 2006.

CEFTA 1992-2000/1989.		CEFTA 2006-2008/1989.	
Češka	97	Hrvatska	111
Mađarska	105	Srbija	72
Poljska	127	BiH	84
Slovačka	104	Makedonija	102

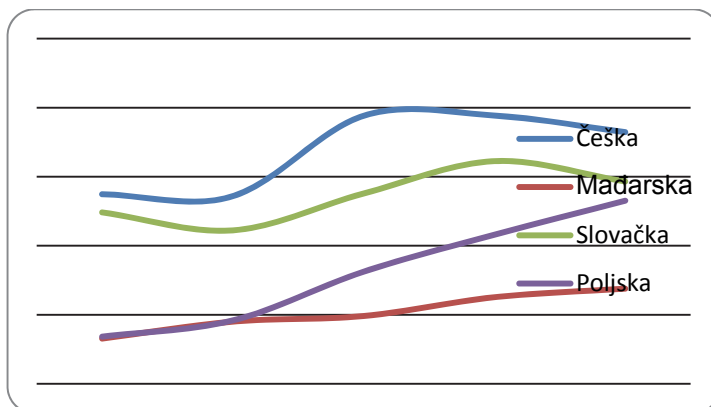
Izvor podataka: EBRD

Posmatrajući grafikone 1. i 2.¹⁶ uočava se sličnost kretanja krive uvoza Češke, Slovačke i Srbije, ali na znatno nižem stepenu Srbije. Takođe je prisutna sličnost kretanja krive uvoza kod Mađarske i Poljske sa kretanjem krive uvoza Hrvatske i Makedonije, sve do uticaja savremene globalne ekonomske krize. BiH je jedina zemlja koja je imala najveći rast uvoza, ali je dejstvom krize taj proces

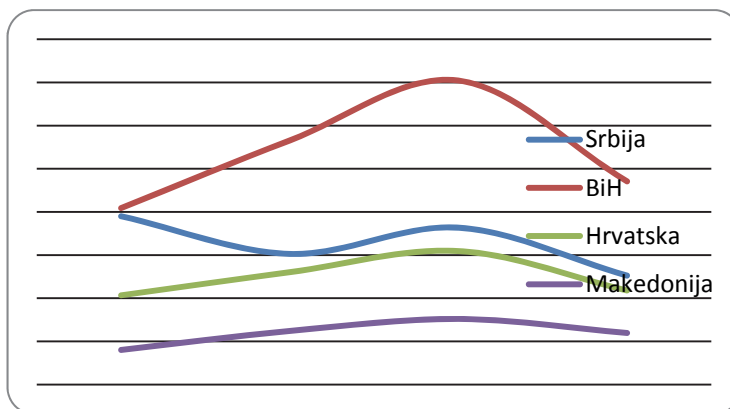
¹⁶ Grafikoni su izrađeni na bazi sistematizacije i obrade relevantnih podataka državnih statističkih institucija

prekinut. Uopšteno, nema nekih radikalnih razlika koje bi upućivale na veliki disparitet između ove dvije skupine zemalja.

Grafikon 1. : Uvoz - Višegradska grupa

Grafikon 2.: Uvoz - CEFTA 2006

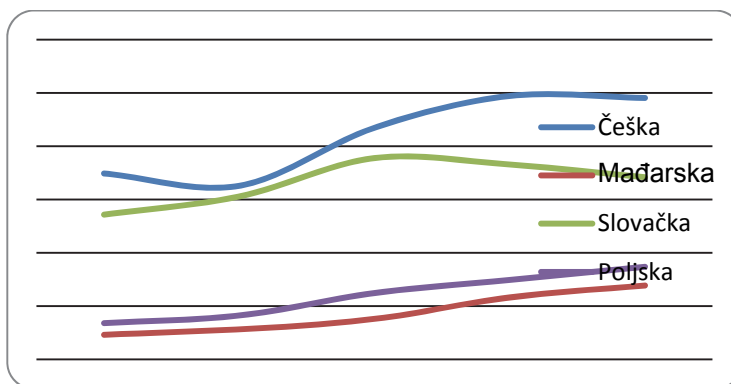

Na grafikonima 3. i 4.¹⁷ su prikazane krive izvoza zemalja "Višegradske grupe" i zemalja CEFTA 2006 tokom prvih godina nastanka zone slobodne trgovine. Primjećuje se začajno veći stepen rasta izvoza kod zemalja CEFTA 2006, što ide u prilog kreiranju zone

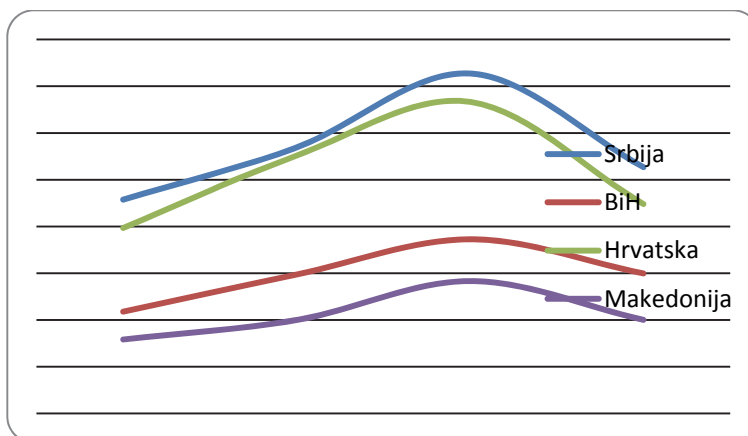
¹⁷ Grafikoni su izrađeni na bazi sistematizacije i obrade relevantnih podataka državnih statističkih institucija

slobodne trgovine. Sve do momenta nastanka krize zemlja CEFTA 2006 su imale bolje rezultate u izvoznom sektoru. Ali opet sa napomenom da je obim bio manji, što je vezano za početne referentne vrijednosti koje su kod zemalja "Višegradske grupe" bile više.

Grafikon 3.: Izvoz - "Višegradska grupa"

Grafikon 4.: Izvoz - CEFTA 2006.

Iz svega navedenog proizilazi zaključak da pokazatelji zemalja "Višegradske grupe" u početnom periodu nisu značajno bili bolji od pokazatelja zemalja CEFTA 2006, što upućuje na to da su zemlje regiona na dobrom putu na ponovo pozitivno iskustvo zemalja prvobitnog sporazuma. Ako se još tome doda činjenica da su zemlje CEFTA pod dejstvom globalne ekonomske krize rezultati poređenja sa zemljama "Višegradske grupe", još više dobijaju na značaju.

5. ZAKLJUČAK

U uslovima sve izraženije globalizacije, regionalna i subregionalna saradnja, zasnovana na zajedničkim interesima i potrebama regionalnih partnera, dobija sve više na značaju. U osnovi ona odražava potrebu da zemlje, sa sličnim ili čak istim uslovima razvoja ili problemima u ostvarivanju svojih reformskih ciljeva, udruže snage i sredstva u odgovoru na globalne izazove. Regionalna saradnja doprinosi dugoročnoj dobiti, i to u smislu prevazilaženja konfliktnih situacija i rješavanju nesuglasica i političkih pitanja među susjedima, uspostavljanja obostranog povjerenja i unapređenja odnosa. Ona je posljednjih godina, u regionu CEFTA 2006, u značajnoj mjeri unaprijeđena. Iako se pod regionalnom saradnjom često podrazumijevaju procesi evropskih integracija, ova saradnja ne smije biti doživljena samo kao zahtjev EU, već i kao potreba regiona kojoj je značajan podsticaj i mehanizme pružila i pruža upravo EU. Ali, odgovornost leži na regionu. Ona ne smije biti samo formalni preduslov procesa pridruživanja EU, već stvarni pokazatelj sposobnosti zemalja da završe tranzicioni period uspješno. Regionalna saradnja ne može biti vođena spolja, već iz samog regiona. To je bio i ostao cilj brojnih inicijativa, u najrazličitijim oblastima. Neki od novouspostavljenih instrumenata će biti i stvarni test posvećenosti zemalja regiona saradnji i pokazatelj uspjeha prethodnih oblika saradnje. Novi sporazum otvara nove mogućnosti za rast trgovine, ali i priliv investicija koji može da uslijedi zbog ukрупnjavanja tržišta, što će neizbježno dovesti i do otvaranja novih radnih mjesta i porasta standarda svih građana regiona. Već i potpisivanje CEFTA 2006. suštinski znači da su zemlje snažno prihvatile proces regionalne integracije, vjerujući da samo kroz ekonomsko povezivanje privrede regiona mogu da dostignu svoj puni kapacitet. Kroz proces CEFTA sve ekonomije će dovoljno ojačati da bi jednog dana, kada zemlje postanu punopravne članice EU, mogle da budu konkurentne na razvijenom evropskom tržištu. Osim trgovinske liberalizacije, CEFTA 2006. predstavlja pripremu za saradnju kakva zemlje članice očekuje u EU. Zato je od izuzetnog značaja da regionalno povezivanje nastavi da ide paralelno sa procesom evropskih integracija. Kroz stalni napredak ekonomskih reformi treba da se učvrste demokratska načela kako bi investitori stekli još veće povjerenje i sigurnost da ulažu u privredne potencijale zemalja regiona.

Rezime

Uzimajući u obzir historiju regiona CEFTA 2006, regionalna dimenzija je od naročitog značaja za stabilnost i razvoj navedenog regiona. Regionalna saradnja postaje ključni faktor u povećanju prosperiteta i ekonomskog rasta. Neophodna je i za održivi ekonomski oporavak i ekspanziju i treba težiti njenom ostvarenju na nivou regiona i između regiona i njegovih susjeda, naročito EU. Za sve zemlje CEFTA postoje koristi od zone slobodne trgovine. Ne po svim parametrima, ali uopšteno je efekat pozitivan. Iako su Hrvatska i Srbija favoriti na CEFTA tržištu, Makedonija daje primjer kako mala zemlja može imati bolje rezultate u određenim oblastima i ostvarivati kontinuirani suficit sa pomenutim zemljama. U svim zemljama je postojao značajan trend rasta BDP-a po stanovniku i rasta međusobne trgovine, od momenta stupanja na snagu sporazuma, pa sve do momenta dejstva globalne krize. Posmatrani ekonomski pokazatelji bi bili daleko pozitivniji da nije došlo do globalne krize. Priliv SDI u svim zemljama je, takođe imao pozitivan trend nakon osnivanja zone slobodne trgovine. Značaj zone slobodne trgovine je možda i najveći u oblasti stranih ulaganja. Stvara se veće jedinstveno tržište i povoljniji investicioni ambijent. A svim CEFTA zemljama su strana ulaganja od krucijalnog značaja, jer im nedostaje kapitala potrebnog za ekonomski rast privrednog sektora i samim tim povećanje stope zaposlenosti. U svim zemljama je stopa nezaposlenosti jedan od značajnijih ekonomsko-socijalnih problema. Kroz punu implementaciju sporazuma zemlje imaju mogućnost da iskoriste sve potencijale i podignu svoje ekonomije na viši nivo i ostvare ekonomski rast. Regionalna saradnja je ključna pretpostavka daljeg razvoja regiona.

LITERATURA:

1. Minić J., Kronja J., *Regionalna saradnja za razvoj i evropsku integraciju*, Evropski pokret u Srbiji, 2007.
2. Alendar B., *CEFTA i Evropska unija*, Međunarodni problemi, LI, No. 1-2/1999.
3. The European Institute, *CEFTA: For Successful Enlargement and Future Development*, Europe in Washington, Vol. 9, No. 1, Winter 1998.
4. Tašić P., *CEFTA - sporovi su prevladani*, Ekonomska politika, br. 2373, 29.9.1997.
5. Dangerfield M., *Sub-regional economic cooperation in CEFTA: Past Performance and Future Prospects*, Proceedings of the Conference organised by the Association for International Relations. (M. Stepanek, ed), Prague 1999.
6. "Joint Declaration by Prime Ministers", Bucharest, 6 April 2006, Review of International Affairs 57 (1122), April-June 2006, Documents, pp. LX-X.
7. EBRD, *Transition Report*, razna godišta

Internet izvori:

1. <http://www.europeaninstitute.org/win99k.htm>
2. <http://www.jp.si/cefta/eng/srecanje/deklaracija/index.html-12>
3. <http://summits/2000/declaration.htmJ>
4. <http://www.gm.hu/hunec/v27n2/cefta.htm>
5. <http://www.cefta.org>
6. <http://www.cefta.org/meetings/conferences/prconf99/proceedings-dangerfield.htm>

Rad je zaprimljen: 29.11. 2011.

Rad je odobren: 05.12. 2011.